

ISSN: 2141-9773

e-ISSN: 2791-9773

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
KAREFAD

Beyrut'ta Mekteb-i Sultani Projesi: Medrese-i Sultaniye

Ebubekir Keklik ¹
Çankırı Karatekin Üniversitesi

Öz

Tanzimat döneminde eğitim alanında yapılan modernleşme çalışmalarının en önemli adımı 1869'da Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin yayımlanmasıdır. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ortaöğretimin üst basamağı olmak üzere vilayet merkezlerinde altı yıllık eğitim verecek sultani (lise) mekteplerinin açılmasını da karara bağlamıştır. Sultaniler müslim-gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın bütün Osmanlı tebaasına açık olacaktı. Maarif-i Umumiye Nizamnamesiyle vilayet merkezlerinde açılması tasarlanan sultani mekteplerinin açılmadığına, daha doğrusu buna hiç teşebbüs edilmediğine dair yaygın bir anlayış hakimdir. Ancak Beyrut'ta 1883'te hem de Galatasaray Mekteb-i Sultanişi örnek alınarak Medrese-i Sultaniye adı verilen bir sultani mektebi açıldığı görülmektedir. Medrese-i Sultaniye de Galatasaray Mekteb-i Sultanişi gibi müslim-gayrimüslim bütün Osmanlı çocuklarının gidebileceği bir okul olarak tasarlanmıştır. Medrese-i Sultaniye 1883'te açılmış ve en azından beş yıl boyunca eğitim-öğretime devam etmiştir. Ayrıca Medrese-i Sultaniyenin oldukça geniş bir dahili nizamnamesi ve ayrıntılı ders programı vardır. Söz konusu nizamname ilk defa bu çalışmada ele alınmaktadır. Açıldığı yıl bile 150'ye yakın öğrencisi olduğu görülen Medrese-i Sultaniyenin niçin başarısız olduğu ve kapatılmak zorunda kalındığına dair somut bilgiler ulaşılamamıştır. Ancak okulun 1888'de kesin olarak kapandığı ve binasının Beyrut idadi mektebi olarak kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. Medrese-i Sultaniye hakkındaki bilgilerin kısıtlı olmasının başlıca sebebi Osmanlı Arşivindeki Maarif Nezareti evrakının tamamının henüz tasnif edilmemiş olmasıdır. İleride Maarif Nezareti evrakının tamamı tasnif edildiğinde Medrese-i Sultaniyeye dair daha fazla ve ayrıntılı bilgiler ortaya çıkacağına şüphe yoktur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı eğitimi, Maarif, Beyrut, Sultani, Medrese-i Sultaniye

¹Sorumlu Yazar: Dr., Ortak Dersler Koordinatörlüğü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Çankırı/Türkiye, E-posta: ebubekirkeklik@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7982-8980>

MAKALE TÜRÜ
Araştırma Makalesi

Başvuru Tarihi
10 Ağustos 2022

Kabul Tarihi
31 Ağustos 2022

doi: 10.57115/karefad.1160314

Atıf: Keklik, E. (2022). Beyrut'ta Mekteb-i Sultani projesi: Medrese-i Sultaniye. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(2), 245-278.

<https://doi.org/10.57115/karefad.1160314>

ISSN: 2141-9773

e-ISSN: 2791-9773

CANKIRI KARATEKIN UNIVERSITY
JOURNAL OF FACULTY OF LETTERS
KAREFAD

Mekteb-i Sultani Project In Beirut: Medrese-i Sultaniye

Ebubekir Keklik ¹
Çankırı Karatekin University

Abstract

One of the most important modernization studies in the field of education during the Tanzimat period was the publication of the General Education Regulation. According to the General Education Regulation, it was decided to open high schools that would provide six-year education in cities that were the center of the province. These high schools would be open to all Ottoman subjects, regardless of whether they were Muslims or non-Muslims. There is a widespread understanding that the high schools that were planned to be opened in the towns that are the center of the province with the General Education Regulation were not opened, or rather, there was no attempt to do so. However, in 1883, it is seen that a high school named Medrese-i Sultaniye was opened in Beirut, following the example of Galatasaray High School. Medrese-i Sultaniye was opened in 1883 and continued education for at least five years. In addition, Medrese-i Sultaniye has a very wide internal regulation and detailed curriculum. This regulation is discussed for the first time in this study. Concrete information about why the Medrese-i Sultaniye, which was seen to have close to 150 students even in the year it was opened, failed and why it was closed could not be reached. However, it is known for certain that the school was closed in 1888 and its building was started to be used as the Beirut high school. The main reason for the limited information about the Medrese-i Sultaniye is that the Ministry of Education documents in the Ottoman Archives have not been classified yet. There is no doubt that more and more detailed information about the Medrese-i Sultaniyeye will emerge as the Ministry of Education documents are classified in the future.

Keywords: Ottoman education, Beirut, Sultani School, Madrasa-i Sultaniye

¹*Corresponding Author:* Dr., Common Courses Coordination Unit, Atatürk's Principles and Revolution History Department, Çankırı/Türkiye, E-mail: ebubekirkeklik@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7982-8980>

ARTICLE TYPE
Research Article

Received Date
August 10, 2022

Accepted Date
August 31, 2022

XIX. yüzyıl Batı’da eğitimin kitleselleştiği ve laikleştiği bir dönemdir. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı’nın yönetici elitleri ve eğitimcileri, okulun benzer duyguları paylaşan, ortak değerler sistemine mensup bir ulus inşa etmekteki önemi üzerinde dururlar.¹ Bununla birlikte Batı’da eğitimin tam anlamıyla devletin kontrolüne girmesi, zorunlu ve parasız hâle gelmesi ancak XIX. yüzyılın sonlarında mümkün olabilmıştır. Batı’nın önde gelen sanayi ülkelerinde eğitim-öğretim işlerini organize edecek merkezî idare birimleri de yine söz konusu yüzyılın ikinci yarısından sonra kurulabilmıştır.² Osmanlı İmparatorluğu’nda da eğitimin merkezî bir idareye bağlanması ve eğitimi organize edecek bir bakanlık (nezaret) kurulması XIX. yüzyılda Batı ülkeleriyle aynı dönemde ve Batı etkisiyle ortaya çıkmıştır.

Batı ülkeleri karşısında, özellikle XVIII. yüzyılda, art arda gelen siyasî ve askerî yenilgiler, Osmanlı idarecilerini geleneksel kurumların yeniden tanzim edilmesine zorladı. Batı’yla ilk karşılaşma öncelikle savaş meydanlarında olduğu için, Batı’nın üstünlüklerinin ilk görüldüğü yer de savaş meydanları oldu. Bunun kaçınılmaz bir sonucu olarak Osmanlı modernleşmesi ilk olarak askerî kurumlarda başladı. Bu durumda Osmanlı eğitimindeki ilk düzenlemelerin de orduyla ilgili eğitim kurumlarında başlaması zorunluluk hâline geldi. Askerî alanda yapılan reform çalışmaları ister istemez başka alanlara da sirayet edecekti. Modern bir askerî teşkilat için bütün devlet yapısının modernleştirilmesi gerekliydi. Öncelikle sağlam bir malî yapı ve vergi sistemi kurulmalıydı, bu ise ancak iyi yetişmiş bir bürokratik kadro ile mümkündü. Ayrıca yeni sistemi yönlendirecek gelişmiş bir adlî nizama ihtiyaç vardı. Bütün bunlar ancak iyi işleyen ve ihtiyaca cevap verebilecek bir eğitim anlayışıyla mümkün olabilirdi. Bunun için eğitim sisteminin de yeniden yapılandırılması gerekmiştir.³

Ordunun Avrupa usullerine göre yeniden yapılandırılıp eğitilmesiyle başlayan modernleşme süreci, XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren askerî mühendishanelerin kurulmasıyla başlayıp XIX. yüzyılda ordunun cerrah ihtiyacını karşılamak için açılan askerî tıp okulunun ve harp okulunun tesisleriyle ileri bir safhaya ulaştı. Mekteb-i Tıbbiyenin kurulmasında öncelikle ordunun, sağlıkla ilgili ihtiyaçlarının karşılanması düşüncesi vardı.⁴ Bu durum, Osmanlı modernleşmesi ve askerî ihtiyaçlar arasındaki bağlantıyı

¹Füsun Üstel, *Makbul Vatandaşın Peşinde, II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2011, s. 16; Batı medeniyetinin, ilköğretilerden yirminci yüzyılın başına kadar, önde gelen düşünürlerinin eğitim görüşleri için ayrıca bakınız: Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, Eylül 1991, s. 50-59.

²Mehmet Ö. Alkan “Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim ve Eğitim İstatistikleri, 1839-1924”, *Osmanlı Devleti’nde Bilgi ve İstatistik*, (Derleyenler: Halil İnalçık, Şevket Pamuk), T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 2000, s. 127.

³İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul, Ekim 2010, s. 27.

⁴Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 186; Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, (Çeviren: Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993, s. 85.

gösteren önemli bir işarettir. Nitekim ilk modern Osmanlı sivil mekteplerinin ortaya çıkması da yenilenen askerî kurumların ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ilgilidir. Başlangıçta yeni kurulan askerî okullara sıbyan mekteplerinden çıkan çocuklar almıyordu. Ancak sıbyan mekteplerinde çoğu kere çocuklara temel okuma yazma becerisi bile kazandırılmadığı için askerî okullarda işe en başından başlanmak zorunda kalınıyordu. Bu durum askerî okullardaki eğitim seviyesinin arzu edilen noktaya gelmesini engelliyor, zaman kaybına sebep oluyordu. Halbuki ordunun subay ihtiyacı zaman kaybına tahammül edilemeyecek vaziyetteydi. Bu, ilkin sıbyan mektepleri konusunun yeniden ele alınmasını, bu konuda arzu edilen sonucun elde edilemeyeceği anlaşılınca askerî okullara kaynak sağlayacak yeni tarz okulların tesis edilmesini kaçınılmaz bir zorunluluk haline getirdi.⁵

Askerî alanda yapılan reformlar ve ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan eğitim kurumları da Osmanlı Devleti'nin sorunlarına tam anlamıyla çare olamadı. Bu durum, Osmanlı idarecilerine sorunun çok daha köklü sebeplere dayandığını göstermesi bakımından önemlidir. İşte Tanzimat, sorunların çok daha köklü tedbirlerle çözülmesi için atılmış en önemli adımlardan biridir. Tanzimat döneminde eğitim meselesi artık sadece iyi asker yetiştirmek için lazım olan bir vasıta olarak ele alınmaktan çıkmıştır. Bu dönemde eğitim sadece bir bilim-fen ve kalkınma sorunu olarak değil, aynı zamanda toplumu yeniden inşa etmek, kaynaşmış bir "Osmanlı milleti" yaratmak için de bir araç olarak görülmeye başlanmıştır. Tanzimat'ın önemli özelliklerinden biri de "Osmanlılık" ideolojisine sahip olması ve Osmanlılığı yeniden yorumlamasıydı.⁶

Kaynaşmış bir Osmanlı milleti inşa etmek Tanzimat devri Osmanlı devlet adamlarının/aydınlarının en büyük ideallerinden biriydi. Bunun için eğitimin yaygınlaştırılması, Osmanlı mekteplerinin bütün tebaaya açık hale getirilmesi gerekiyordu. Nitekim Islahat Fermanı'yla Osmanlı devletinin "mekatib-i askeriye ve mülkiyesi müslim veya gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın Osmanlı tebaasının tamamına açıktır" hükmü getirildi.⁷ Tanzimatçılar, toplumu eğiterek devleti kurtaracakları, Osmanlılık idealine bağlı yeni nesiller yetiştirerek Batı karşısında direnebilecekleri düşüncesindeydiler. Bu sebeple pek çok kanunî düzenleme yapıldı, Batı tarzında yeni mektepler açıldı; bu mekteplerin en önemlilerinden biri de Mekteb-i Sultanidir.

⁵Mehmet Ö. Alkan, "İmparatorluktan Cumhuriyet'e Modernleşme ve Ulusçuluk Sürecinde Eğitim", *Osmanlı Geçmişi ve Günümüz Türkiye'si*, (Derleyen, Kemal Karpat), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Nisan 2005, s. 148.

⁶İlhan Tekeli, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişmeler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul 1985. s. 468.

⁷Islahat Fermanı için bakınız: *Düstur, I. Tertip*, Cilt I, Matbaa-i Âmir, 1289, s. 7-14.

Mekteb-i Sultaninin Kuruluşu ve Maarif-i Umumiye Nizamnamesi

Tanzimat döneminin eğitim alanında getirdiği en önemli yenilik modern ve yeni bir eğitim usulüne sahip olan ‘mektep’tir. Mektep, bu dönemde imparatorluk genelinde hızla yayılarak, etkinlik alanını genişletmiştir. Geleneksel eğitim kurumları olan sıbyan mektepleri ve medreseler, mektep karşısında tedricen güç kaybetmiştir. İstanbul dışındaki imparatorluk bölgelerinde de eğitimin yaygınlaştırılması Tanzimat döneminde ortaya çıkan eğitim anlayışının ürünüdür. Kızların eğitimi, sıbyan mekteplerinin ıslahı için köklü çalışmalar yapılması, yeni bir eğitim anlayışının sonucu olan usul-ı cedidin benimsenmesi de bu dönemdedir. Eğitimin hem merkezde hem de taşrada bir düzen altına alınması da gene Tanzimat’tan sonradır. Tanzimat dönemi idarecileri eğitim sistemini merkezi bir idareye bağlayarak neredeyse sil baştan yeni bir teşkilat kurmaya çalışmıştır.

Bilindiği gibi Islahat Fermanı, Osmanlı siyasî ve toplumsal hayatında olduğu gibi eğitim düşüncesinde de yeni bir dönem başlatmıştır. Tanzimat Fermanı’nın aksine Islahat Fermanı’nda eğitime de temas ediliyor, özellikle gayrimüslimlerin eğitimi konusuna vurgu yapılıyordu. Islahat Fermanı’yla din ve mezhep ayrımı yapılmaksızın bütün Osmanlı halkına kendi eğitim kurumlarını inşa etme hakkının tanınması eğitim işlerini merkezi bir idareye bağlama düşüncesini doğurdu. Zira fermana göre, her cemaat kendi mekteplerini açabilecekti ancak bu mekteplerin eğitim usullerini, teftişini ve öğretmenlerinin tayinini, üyeleri padişah tarafından atanan karma bir meclis (meclis-i muhtelit) yapacaktı. Ayrıca fermana göre, bütün Osmanlılar din ve mezhep ayrımı yapılmaksızın, devlet okullarındaki nizama riayet etmek şartıyla, mülkî ve askerî okullara kabul edileceklerdi.⁸ Bu durum geleneksel Osmanlı eğitim düzenine taban tabana zıttır. Bununla birlikte, toplumu dinî cemaatlara göre tasnif eden meşhur Osmanlı millet sisteminin de sonunu getiren bir gelişmedir.⁹

Islahat Fermanı’ndan sonra gayrimüslimlere ait eğitim kurumları hızla artmaya başlamıştır. Bu durum fermanı yapan siyasî aklın arzu ettiği şeyin tam tersi istikamette bir gelişmedir. Tanzimat dönemi idarecileri kaynaşmış bir Osmanlı milleti inşa etmek istemişler ancak Islahat Fermanı’ndan sonra gayrimüslim mekteplerinin artışı ve çeşitlenmesi ayrılıkları daha da derinletirmiştir.

Islahat Fermanı’nın ilanından sonra Meclis-i Maarif tarafından kapsamlı bir eğitim ıslahatı raporu hazırlandı. Islahat Fermanı’nın temel prensiplerine uygun bir anlayışla hazırlanan bu rapora göre, eğitim genel

⁸Islahat Fermanı, *Düstur, I. Tertip*, Cilt I, Matbaa-i Âmire, 1289, s. 7-14.

⁹Selçuk Akşin Somel, “Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Osmanlı Eğitim Düzeninde Dönüşümler”, *Tanzimat -Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu-*, (Editörler, Halil İnalçık-Mehmet Seyitdanhoğlu), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 695.

olarak üç kademeli olacaktır. İlköğretim kademesi dinî bir anlayışla düzenlenecek, bu seviyedeki okulların hocaları ilgili cemaatin ruhanî liderlerinin kefaletiyle tayin edilecekti. Sıbyan mekteplerinde her cemaat kendi dilinde eğitim yapacak ve bu okulların programlarına devlet müdahale etmeyecekti.¹⁰ Eğitim sisteminin ikinci kademesinde yer alan rüştiye mekteplerinde ise eğitim dili Türkçe olacaktır. Rüştiyelerde eğitim dilinin Türkçe olması hem kaynaşmış bir Osmanlı milleti inşa etmek hem de buradan mezun olanların bürokrasinin ihtiyaç duyduğu memurların yetiştirilmesi açısından önemlidir. Üçüncü kademeyi oluşturacak olan sanayi ve hıref (meslek) mekteplerinde eğitim dili orada öğretilen alanın uzmanlık dili hangisi ise o olacaktır. Bu eğitim düzenlemesine göre ilköğretim seviyesindeki çocuklar kendi cemaat okullarında, kendi dilleriyle ayrı ayrı eğitim görecekler, sonraki kademelerde farklı dinî gruplara mensup çocuklar bir arada eğitim alacaklardı. Ayrıca ilköğretim kademesinin üstündeki eğitim kurumlarına devam eden çocuklar üniforma giyeceklerdi.¹¹

Islahat Fermanı'nın ilanından bir müddet sonra ıslahatların uygulanmadığını iddia eden bazı Avrupalı devletler, Bâbîâlî'ye ıslahat programları teklif etmeye başladılar.¹² 1866'da başlayan Girit isyanı da Avrupalı devletlerin Osmanlı içişlerine müdahaleleri için bir vesile olmuştur. Batılı devletler, Osmanlı hükümetinin Islahat Fermanı'yla vadettiği reformların hayata geçirilmesinde gevşek davrandığı iddiasındaydılar. Bu durumun imparatorlukta anarşiye sebebiyet vereceği ve sonuçta Avrupa dengesini tehdit edeceğini söylüyorlardı. Osmanlı hükümeti "Büyük Güçler" tarafından teklif edilen ıslahat programlarından birini kabul etmek mecburiyetinde kalmıştır. Sonuçta Osmanlı Devleti'nin mevcut şartlarına en uygun tez olarak görülen Fransız tezi kabul edilmiştir.¹³

On altı paragraftan oluşan Fransız programında neredeyse Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren hiçbir konu atlanmamıştı. Programın esasını, Hristiyanların da çeşitli memuriyetlere kabul edilmesi, eğitim sisteminin ıslah edilmesi ve genel eğitimin yaygınlaştırılması, vilayet idare usulünün her tarafa teşmili, mahkemelerin alenî olacak şekilde yeniden düzenlenmesi ve mahkemelerde Hristiyanların şahitliklerinin kabul edilmesi, ticaret mahkemelerinin, hapisanelerin ıslahı, yabancıların tasarruf hukukundan serbestçe yararlanmalarının sağlanması, yeni ticaret kanunlarının hazırlanması, vakıfların ıslahı ve bütün emlak ve arazinin mülke dönüştürülmesi, iltizam sisteminin kaldırılması, iç gümrüklerin ve tüketim

¹⁰Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*, Eren Yayınları, İstanbul 1993. s. 247, Somel, Kırım Savaşı, "Islahat Fermanı ve Osmanlı Eğitim Düzeninde Dönüşümler", s.697.

¹¹Somel, "Islahat Fermanı ve Osmanlı Eğitim Düzeninde Dönüşümler", s. 697.

¹²Ekmeleddin İhsanoğlu, "Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim ve Eğitim Kurumları", *150. Yılında Tanzimat*, (Yayına hazırlayan, Hakkı Dursun Yıldız), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 371.

¹³Bayram Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 20; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, Cilt VII, Islahat Fermanı Devri (1861-1876)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.s. 337.

vergisinin kaldırılması, yollar ve köprülerin ıslahı, maden ve ormanların iyileştirilmesi, büyük şehirlerde belediye dairelerinin kurulması, her nezaret için özel bir bütçe ve bütün idarî şubeleri için genel bir bütçe hazırlanması gibi teklifler oluştuyordu.¹⁴

Söz konusu Fransız tezinin en önemli noktalarından biri de Osmanlı eğitim-öğretim sistemiyle ilgili olan kısmıdır. Bu bölüm Fransa eğitim bakanı Victor Duruy tarafından kaleme alınmıştır. Burada şu teklifler yer almaktaydı:¹⁵

1. Hristiyanlar tarafından açılmış olan okulların teşviki ve bunlara yardım edilmesi.
2. Bazı vilayetlerde ortaöğretim kurumları açılarak bunlara Hristiyan tebaa çocuklarının da alınması.
3. İlkokullar için öğretmen yetiştirilerek ilköğretimin tedrici bir surette geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması.
4. Müslüman ve Hristiyan öğrencilerin bir arada devam edeceği bir üniversite kurulması.
5. Çeşitli mesleklere hazırlayacak eğitim-öğretim kurumlarının açılması.
6. Umumî kütüphaneler kurulması.

Islahat Fermanı'ndan sonra ortaya çıkan gelişmelerin ve 1867'deki Fransız ıslahat programının ilk ürünü 1868'de kurulan Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) olmuştur. 1 Eylül 1868'de eğitim-öğretime başlanan Mekteb-i Sultani dinlerarası bir ortaöğretim kurumu olarak tam bir Tanzimat projesidir. Okul müslim-gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın bütün Osmanlı tebaasına açık olacaktır. Fransız liseleri örnek alınarak kurulan Mekteb-i Sultani beş yıllık bir okul olarak tasarlanmıştır. Bununla birlikte bilgi seviyesi düşük olan fakat okula girmek isteyen öğrenciler için üç yıllık bir hazırlık sınıfı bulunacaktı. Böylece okulun öğretim süresi sekiz yıla çıkmaktaydı.¹⁶ Mekteb-i Sultanide eğitim dili başlangıçta Fransızcaydı ancak bu uygulamaya daha sonra nihayet verilerek okulun eğitim dili Türkçe yapıldı. Eğitim din adamı olmayan bir kadronun elinde olacaktı. Ancak dersler dışında Müslüman öğrenciler okuldaki mescide, Hristiyan ve Yahudi öğrenciler ise okulun yakınlarındaki kilise ve havralara gideceklerdi. Okula her millettten ücretli olarak öğrenci kabul edilecekti.¹⁷ Mekteb-i Sultanide okutulacak dersler ise şunlardı: 1- Mütemediyen lisan-ı Osmani ve erkânından olan Arabi ve Farsî kavaidi 2- Lisan ve edebiyat-ı Fransevi 3- Kavanin ve tıp ve eczacılık fenlerinin tahsiline lazım olacak kadar Latin ve Yunan lisanlarının mebadisi 4-Tarih-i umumi ve tarih-i Osmani 5- A'zam

¹⁴Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, (Çeviren, Ali Reşad), Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999, s. 246; Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 96.

¹⁵İhsan Sıngu, "Galatasaray Lisesinin Kuruluşu", *TTK Belleten*, VII/28, s. 317.

¹⁶Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, s. 135.

¹⁷Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s. 242

memalikin umum coğrafyası ile bilhassa Memalik-i Mahruse-i Şahane ziraat ve ticaret ve sanatı ve ahval-i mülkiyesinin coğrafyası 6- Usul-i ulum-i riyaziye yani hesap ve hendese ve cebir ve mukabele ve müsellesat ve hendese-i resmiye 7- İlm-i heyet-i arz 8- İlm-i cerr-i eskal 9-İlm-i hikmet-i tabiiyye ve kimya 10- Tarih-i tabii (ilm-i mevalid) 11- Muhasebe ve defter tutmak fenni 12- Maani ve beyan ve edebiyat 13- Resm-i hattî ve levnî ve taklidi 14- Musiki. Öte yandan yakında “riyaziyat-ı âliye, hukuk, ilm-i idare-i mülk” derslerinin de programa ilave edileceği söylenmekteydi. Ayrıca İngilizce, İtalyanca, Bulgarca ve Ermenicenin genel dersler arasında yer almayacağı ancak öğrencilerin aileleri tarafından talep edilmesi durumunda masraflarını kendileri ödemek şartıyla bu derslerin de programda yer alacağı belirtiliyordu.¹⁸ Bununla birlikte sonraki yıllarda bu programda pek çok değişiklik yapıldığı bilinmektedir. Örneğin 1869’da Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile Sultani ders programına Arapça, Farsça derslerinin de ilave edildiği görülmektedir.¹⁹

Tanzimat döneminde eğitim alanında yapılan modernleşme çalışmalarının en önemli adımı 1869’da Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin yayımlanmasıdır.²⁰ Bu nizamname Osmanlı eğitim tarihinde bir dönüm noktasıdır. Saffet Paşa’nın maarif nazırlığı zamanında Fransız eğitim sisteminin etkisi altında hazırlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi merkezde ve vilayetlerde genel eğitimi sağlam bir düzene sokmayı hedefleyen ilk kapsamlı metindir.²¹ Maarif-i Umumiye Nizamnamesiyle Osmanlı eğitimine yeni bir istikamet verilmeye çalışılmıştır. Nizamnamenin en önemli amaçlarından biri eğitimin yaygınlaştırılmasıdır zira mevcut mekteplerin türleri ve dereceleri eğitimin yaygınlaştırılması amacına hizmet etmekten uzaktı.²²

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, esas olarak, ilköğretimde mecburiyet, genel okulların derecelere ayrılması, eğitim-öğretim yöntemlerinin yeni bir düzene konulması, öğretmenlerin bilgilerini artıracak ve maddî rahatlarını sağlayacak tedbirlerin araştırılması, eğitimin merkez teşkilatının genişletilmesi ve taşra teşkilatının kurulması, öğrencileri teşvik edecek kaide ve usullerin konulması, eğitim ödeneği olarak halktan belli bir miktar para alınmasına karar verilmesi gibi birtakım yenilikler getiriyordu.

¹⁸“Mekteb-i Sultani Nizamatını Hâvi İlanname”, *Düstur, I. Tertip, Cilt II*, s. 245-248; Kazım Özalp, *Millî Eğitimle İlgili Mevzuat*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1982, s. 138-141.

¹⁹Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, s. 136.

²⁰Maarif-i Umumiye Nizamnamesi metni için bakınız, *Düstur, I. Tertip, Cilt II*, Matbaa-i Âmire, 1289, s. 184-219; Tam metin Transkripsiyonu için bakınız, Özalp, *Millî Eğitimle İlgili Mevzuat*, s. 165-197; Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul 2014, s. 103-215.

²¹Selçuk Akşin Somel, *Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908) -İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin-*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010. s. 116.

²²“24 Cemaziyelulâ 1286 Tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi Hakkında Mazbata”, Özalp, *Millî Eğitimle İlgili Mevzuat*, s. 159-164.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, okulları mekatib-i umumiye ve mekatib-i hususiye olarak ikiye ayırıyordu. Umumî mekteplerin denetim ve idaresi devlete ait olacak, özel okulların ise sadece gözetimi devlete, kuruluş ve idareleri kişilere veya dinî cemaatlere ait olacaktı. Mekatib-i hususiye Müslümanlar tarafından açılan özel okullar ve gayrimüslimler tarafından açılan özel okullar olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Gayrimüslimler tarafından açılan hususî mektepler de üçe ayrılıyordu. Bunlar, cemaatler ve patrikhane tarafından kurulan millî mektepler, şahıslar tarafından açılan eşhas mektepleri ve ecnebi mektepleridir. Umumî mekteplere gelince, ilk derecedeki mektepler, sıbyan mektepleri ve rüştiyeler; ikinci derecedekiler, idadi ve sultaniler ve üçüncü derecedekiler mekatib-i âliye yani yükseköğretim kurumları olarak üç ana kısma ayrılmaktaydı. Nizamnameye göre, Osmanlı eğitim sistemi sıbyan, rüştiye, idadi, sultani ve âli mektepler olmak üzere beş dereceden oluşuyordu.²³

Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin Osmanlılık ideali açısından üzerinde durulması gereken asıl önemli yönü ortaöğretim alanıdır. Nizamnameye göre ortaöğretim kurumları idadi ve sultanilerdir. Bir ortaöğretim kurumu olan idadiler, müslim-gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın bütün Osmanlı tebaasına açık olacaktı.²⁴ İdadilerde din derslerine yer verilmemesi bu okulların Tanzimat reformlarının ruhuna uygun bir eğitim düşüncesiyle tasarlandığının kanıtıdır. İşin ilginç nizamnamede, idadilerde hangi dille eğitim verileceğinin belirtilmemiş olmasıdır. Anlaşılan, müslim-gayrimüslim bütün Osmanlı çocuklarına açık olacak bu okullarda hangi dille eğitim verileceği konusunu ayrıca belirtmek kimsenin aklına gelmemiştir. Nizamnameyi hazırlayan komisyon Türkçenin okullarda ortak dil olduğu konusunda herhangi bir tartışma çıkmayacağını düşünmüş olmalıdır.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ortaöğretimin üst basamağı olmak üzere vilayet merkezlerinde altı yıllık eğitim verecek sultani (lise) mekteplerinin açılmasını da karara bağlamıştır. Sultaniler de müslim-gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın bütün Osmanlı tebaasına açık olacaktı. Buralarda da tıpkı idadilerde olduğu gibi kız öğrenciler okuyamayacaktı. Sultaniler iki kısımdan oluşacak, kısım-ı âdi denilen birinci üç yıllık kısımda idadi dersleri okutulacak, kısım-ı âli denilen ikinci üç yıllık kısım ise edebiyat ve fen şubelerine ayrılacaktı. Sultani öğrencilerinden ücret alınacak ancak bu okulların inşaat masrafları devlet tarafından karşılanacaktı.²⁵

Beyrut Mekteb-i Sultanisi: Medrese-i Sultaniye

Maarif-i Umumiye Nizamnamesinde -yukarıda da ifade edildiği gibi- “vilayet merkezi olan şehir veya kasabalarda birer sultani mektebi açılacak, idadi mekteplerinden mezun olan bütün Osmanlılar hangi din ve mezhepten

²³Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, 2. Madde.

²⁴Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, 33. Madde.

²⁵Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, 42-46. Maddeler.

olurlarsa olsunlar sultanilere kabul edilecektir” denilmişti. Ancak vilayet merkezlerinde sultani mektepleri açma projesi hayata geçirilememiş Galatasaray Mekteb-i Sultanisi II. Meşrutiyet döneminde vilayet merkezlerindeki idadiler sultaniye çevrilinceye kadar ülkenin tek lisesi olarak eğitim-öğretim faaliyetlerine devam etmiştir.²⁶ Ne var ki Faik Reşit Unat -kaynak göstermeksizin- imtiyazlı bir vilayet olan Girit’te Mekteb-i Kebir adıyla bir sultani mektebi açıldığını söylemektedir. Unat’a göre bu dönemde söz konusu mektep dışında vilayet merkezlerinde hiçbir zaman sultani mektebi açılmamıştır.²⁷ Ancak Osmanlı şehirlerinin en kozmopolitlerinden biri olan Beyrut’ta da bir sultani mektebi açıldığı görülmektedir. 1883’te açılan ve Medrese-i Sultaniye adını taşıyan Beyrut sultani mektebinin kendine ait binası, ayrıntılı ders programı ve bugüne kadar hiç bilinmeyen oldukça geniş bir dahili nizamnamesi bulunmaktadır.²⁸

Beyrut’ta bir sultani mektebi açılacağına dair ilk belge 8 Nisan 1883 tarihlidir. Es-Seyyid Ahmed Hamdi imzasıyla Mabeyn-i Hümayun Başkitâbetine gönderilen söz konusu belgede Beyrut sultani mektebinin Beyrut’ta bulunan yabancı okullara karşı başta Müslüman çocukları olmak üzere bütün Osmanlı çocuklarının gidebilecekleri “dahilî bir medrese-i sultaniye” olacağı ifade edilmektedir.²⁹ Başka belgelerde de yine okulun açılış amacına değinilmekte, Medrese-i Sultaniyenin “tebaa-i şahaneyi ecnebî mekteplerine” gitme mecburiyetinden kurtaracağına ve pek çok maddî-manevî yararı olacağına vurgu yapılmaktadır.³⁰ Okulun dahilî nizamnamesi Medrese-i Sultaniyenin Mekteb-i Sultani örnek alınarak tesis edildiğini göstermektedir. Nitekim Medrese-i Sultaniyenin dahilî nizamnamesinin birinci maddesindeki “işbu medrese Dersaadet’te kâin Medrese-i Sultaniyeye mümasil olmak üzere her sınıf tebaa-i saltanat-ı seniyye etfalinin terbiyeleri için tesis ve teşkil olunmuştur” ifadesi bu yargıyı desteklemektedir.³¹ “Dersaadet’te kâin Medrese-i Sultaniye” ile kastedilenin Mekteb-i Sultani olduğu açıktır. Zira İstanbul’da “her sınıf saltanat-ı seniyye etfalinin terbiyeleri için tesis ve teşkil” olunmuş Mekteb-i Sultani dışında okul yoktur.

Görüldüğü üzere Medrese-i Sultaniye klasik bir medrese değil, modern bir mekteptir. Mektep, Tanzimat döneminin eğitim alanında getirdiği en önemli yeniliklerden biri, medrese dışındaki modern Osmanlı

²⁶Emre Dölen, *Türkiye Üniversite Tarihi I -Osmanlı Döneminde Darülfünun 1863-1922-*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s. 319.

²⁷Faik Reşit Unat, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1964, s. 48.

²⁸Y. A... RES. 27-17, lef 3.

²⁹Y. MTV. 11-1.

³⁰MF. MKT. 82-60; Y. A... RES. 22-45.

³¹Y.A...RES. 21-17, lef 3.

eğitim kurumlarını ifade eden muhtevası yeni bir kelimedir.³² Bununla birlikte Beyrut'ta, Mekteb-i Sultani örnek alınarak açılan söz konusu okula niçin Medrese-i Sultaniye adı verildiği üzerinde durulmaya değer bir konudur. Bu konuda kesin bir yargıya varmak zordur ancak bazı tahminlerde bulunulabilir. Öncelikle bu durum 'mektep' kelimesinin geleneksel çağrışımıyla ilgili olabilir. Bilindiği gibi klasik İslam eğitim geleneğinde yükseköğretim kurumu medrese, yaygın geleneksel ilköğretim kurumu ise sıbyan mektebidir. Klasik İslami eğitimin temelini sıbyan mektepleri ve medreseler oluşturur. Sıbyan mektepleriyle medreseler arasında bir ara eğitim kurumu mevcut değildir. Sıbyan mektebiyle eğitim hayatına başlayan bir çocuk arzu ederse bir medreseye devam edebilirdi. Sıbyan mektepleri çocuklara, öncelikle *Kur'an ve ilmihâl* öğretilen genellikle tek odalı mekânlardı. Mahalle Mektebi ve Taş Mektep de denilen sıbyan mekteplerinin öncelikli amacı çocuklara temel dinî bilgiler vermektir. Bu mekteplerin belli bir programı olmadığı gibi, mektebe başlama yaşı da belli değildi fakat çocukları dört yaşında mahalle mektebine başlatmak gelenek haline gelmişti.³³ Namaz surelerini düzgün okuyabilmek veya Kur'anın tamamını ya da bir kısmını ezberlemek bir çocuğun sıbyan mektebini tamamlaması için yeterli sayılıyordu.³⁴ Sıbyan mekteplerinde yazı yazma konusuna ise genellikle pek önem verilmediği bilinmektedir.³⁵ Bu durum Beyrut'ta açılan ve Mekteb-i Sultani örnek alınarak bir "âli mektep" olarak tasarlanan Medrese-i Sultaniyenin ismindeki medrese kelimesinin sebebini açıklayabilir. Böylece okulun sıbyan mektepleri gibi bir ilköğretim kurumu değil medreseler gibi yükseköğretim kurumu olduğu vurgulanmak istenmiş olabilir. İmparatorluk merkezinde bütün modern okulları ifade etmek için kullanılan mektep kelimesinin Beyrut gibi merkeze uzak ve Arap çoğunluğun yaşadığı bir yerde hâlâ geleneksel anlamını muhafaza etme ihtimalini de hesaba katmak gerekir. Öte yandan okulun adında medrese kelimesinin bulunması, kelimenin geleneksel çağrışımından yararlanılarak Medrese-i Sultaniyeye Müslüman halkın ilgisini artırmak veya muhtemel tepkileri azaltmak düşüncesinin bir sonucu da olabilir. Medrese-i

³²Dilimizde özellikle Tanzimattan sonra işlerlik kazanan "mektepli" kelimesi de aslında mektebin bu modern anlamına dairedir. Nitekim "mektepli" bir işi o iş için adam yetiştiren/öğretimin yapan bir ihtisas mektebinde öğrenenler için "okulunda okumuş" anlamında kullanılmaktadır.

³³Bu konuda bakınız: Halid Ziya Uşaklıgil, *Kırk yıl*, (Hazırlayan: Şemsettin Kutlu), İnkılâp Yayınları, İstanbul 1987, s. 9-13; Yahya Kemal Beyatlı, *Çocukluğum Gençliğim, Siyâsî ve Edebi Hâtıralarım*, İstanbul 1973, s. 23-27; Sıbyan mektepleri ve bu mekteplere başlama merasimlerine dair ayrıca bakınız. *Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri, Hatıralar-Yorumlar-Tetikler*, (Hazırlayanlar, İsmail Kara, Ali Birinci), Dergâh Yayınları, İstanbul, Haziran 2005; *Edebiyatçılarımızın Çocukluk Anıları*, (Hazırlayan, Mehmet Nuri Yardım), Çağrı Yayınları, Nisan 2016; *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Meşhurların Okul Anıları (1870-1940)*, (Hazırlayan, Mehmet Akif Bal), Ark Kitapları, İstanbul 2003; Ebubekir Hazım Tepeyran, *Hatıraları, Canlı Tarihler I*, İstanbul 1944, s. 13- 14. Geç dönem Osmanlı-Türk aydınlarının ilk okuma-yazma deneyimlerine dair ayrıca bakınız: Benjamin C. Fortna, *Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Okumayı Öğrenmek*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Kasım 2013.

³⁴Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri, s. 12.

³⁵Balıkhaneye Nazırı Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, (Hazırlayan, Ali Şükrü Çoruk), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007, s. 16-18.

Sultaniyenin müslim-gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın bütün Osmanlılara açık olmasının tepkilere sebep olacağı tahmin edilerek böyle bir tercih yapılmış olmalıdır. Özellikle bu yorum Mekteb-i Sultaninin ilk açılışında karşılaştığı tepkiler hatırlandığında daha makul gözükmektedir.³⁶ Bununla birlikte Medrese-i Sultaniyeye belgelerde bazen mektep bazen medrese denildiğini ifade etmek gerekir. Ayrıca Beyrut'ta XX. yüzyılın başlarında özel bir okul olarak açılan Beyrut Sanayi Mektebinin “Medrese-i Sanayi” adıyla kurulduğunu belirtmek de konumuz açısından açıklayıcı olacaktır.³⁷

Beyrut'ta Medrese-i Sultaniyenin açılışıyla ilgili Sadrazam Said Paşa'dan [1838-1914] Mabeyn'e yazılan bir arz tezkiresinde okulun nizamnamesinin ve ders cetvelinin Meclis-i Maarif tarafından incelendikten sonra okul programına *Kur'an-ı Kerim, ilmihâl, kısas-ı enbiya ve ahlak* derslerinin ilave edildiği söylenmektedir. Söz konusu belgeden okulun “hamiyet-mendan memurîn ve ahali”nin yardımlarıyla tesis edildiği ve masraflarının karşılanması amacıyla gelir bulunmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Ancak okulun yatılı ve ücretli olmasından dolayı imkânı olmayanların bu ücreti karşılamayacağı belirtilmekte, hali vakti yerinde olanların okula fakara çocuklarından birer ikişer öğrenci kaydettirdiklerini, aynı şekilde okulun eğitim-öğretime devam edebilmesi ve teşvik edici olması amacıyla “canib-i saltanat-ı seniyyeden” de yardımda bulunulması talep edilmektedir. Buna göre “canib-i saltanat-ı seniyyeden” yapılacak yardımlarla on çocuğun senelik 20 bin kuruş olan okul masraflarının karşılanması ve okulun gelirleri yeterli seviyeye gelene kadar 20 bin kuruş yardım verilmesi yerinde olacaktır. Böylece okula toplam 40 bin kuruşluk yardımda bulunulmuş olacaktır.³⁸ Nitekim sonraki tarihlerde yapılan yazışmalardan Rumeli muhacirlerinden birkaç çocuğun okul ücretleri devlet tarafından karşılanarak Medrese-i Sultaniyeye gönderildiği görülmektedir.³⁹

Medrese-i Sultaniyenin iki fasla ayrılmış 61 maddelik epey ayrıntılı bir dahilî nizamnamesi vardır. Buna göre Medrese-i Sultaniye altı senelik bir okuldur. İlk üç sınıf idadi kısmı ikinci üç yıl “ulum-ı âliye” denilen sultani kısmıdır. Nizamnamesine göre -yukarıda da ifade edildiği gibi- Medrese-i Sultaniye Mekteb-i Sultani örnek alınarak açılmıştır ve müslim-gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın bütün Osmanlı çocuklarına açık olacaktır. Okulun eğitim dilinin Türkçe (lisan-ı Osmani) olduğu söylenmekte ancak idadi kısmındaki öğrencilerin Türkçe öğrenene kadar ana dillerinde konuşabilecekleri belirtilmektedir. Bununla birlikte tıpkı Mekteb-i Sultanide olduğu gibi Medrese-i Sultaniyede de her öğrenci mensup olduğu millet ve mezhebin âyin ve âdetlerini icraya mecbur olacaktır. Müslüman öğrencilerin

³⁶Galatasaray lisesinin açılışına tepkiler için ayrıca bakınız: Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s. 242; Unat, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişimine Tarihi Bir Bakış*, s. 47; Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992. s. 81-82.

³⁷DH. MKT. 1592-3; DH. MKT. 1630-31; Y. A...RES. 55-59; İ. MMS. 127-5440.

³⁸Y.A...RES. 21-17, lef 1.

³⁹İ. DH. 1095-85863; İ. DH. 1568-77; DH. MKT. 1544-58.

“evkât-ı hamseyi” [beş vakit namaz] okulun camisinde cemaatle eda etmesine özen gösterilecektir.⁴⁰

On yaşından küçük öğrenciler okula alınmayacak ve her öğrenciden senelik 18 lira (1800 kuruş) ücret alınacak ve iki taksit halinde ödenecektir. Birinci taksiti ödemesine rağmen mazereti olmaksızın okula devam etmeyen öğrenciler ikinci taksiti de ödemeye mecbur olacaktır.⁴¹

Medrese-i Sultaniyede görev yapan öğretmenlerin başka bir okulda ders vermelerine izin verilmeyecek, öğretmenler tatil günleri ve tatil dönemleri dışında okulda bulunmak zorunda olacaktır. Okulda ayrıca müdürün başkanlığında bir öğretmenler kurulu bulunacaktır. Öğrenciler okulun kurallarına muntazaman uymaya mecburdur. Kurallara uymayan öğrenciler gerektiği gibi uyarılacak, üç defa uyarılmasına rağmen akıllanmayanlar veya çok büyük bir kabahat işleyen öğrenciler okuldan atılacaktır. Ancak öğrencilere dayak atılması yoluna kesinlikle başvurulmayacaktır. Öğrenciler temiz ve uygun kıyafetler giyecek, sınavlarında başarılı olan öğrenciler bir üst sınıfa geçebilecektir. Derslerinde üstün başarı gösteren öğrenciler ödüllendirilecek, başarılı öğrencilere tahsinname/takdirname verilecektir.⁴²

Medrese-i Sultaniyede yapılacak sınavlara gelince, biri sınıf geçme sınavı, diğeri okul bitirme sınavı olmak üzere iki tür sınav vardır. Sınıf geçme sınavları her eğitim-öğretim yılının sonunda okulun öğretmenleriyle Beyrut maarif şubesinden görevlendirilecek memurlar ve ahalinin ileri gelenlerinden birkaç kişi huzurunda, okul bitirme sınavı ise okulun altı yıllık öğrenim süresinin bitiminde yapılacaktır. Okul bitirme sınavı yine okulun öğretmenleri, meclis-i maarif şubesi heyeti, memleketin ileri gelen kişileri ve medrese mensuplarından iktiza edenler huzurunda yapılacak ve başarılı olanlara “şahadetnâme” verilecektir. Şahadetnameler Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin 156. maddesi gereğince Meclis-i Kebir-i Maarif tarafından tasdik edilecektir.⁴³ Şahadetnameleri Meclis-i Kebir-i Maarif tarafından tasdik edilen öğrenciler istedikleri takdirde devlet hizmetinde istihdam edilebileceklerdir. Öte yandan her eğitim-öğretim dönemi sonunda başarılı öğrencileri için bir de mükafat sınavı yapılacaktır.⁴⁴

⁴⁰“Beşinci Madde: Her sınıf talebe mensub olduğu millet ve mezhebin âyin ve âdâtını icraya mecbur olacağından talebe-i müslime medreseye mahsus cami-i şerife evkât-ı hamsede devam ettirilecek ve kezaîlik milel-i gayrimüslime şakırdanı dahi mensub oldukları mabedlere gönderilecektir.” Y.A...RES. 21-17, lef 3. Medrese-i Sultaniyenin bu maddesiyle Mekteb-i Sultani Nizamnamesinin beşinci maddesinin birkaç kelime farkla aynı olduğu görülmektedir. Karşılaştırmak için bakınız: “Mekteb-i Sultani Nizamatını Hâvi İlanname”, *Düstur, I. Tertip*, Cilt II, s. 245-248; Özalp, Millî Eğitimle İlgili Mevzuat, s. 138-141.

⁴¹Y.A...RES. 21-17, lef 3.

⁴²Y.A...RES. 21-17, lef 3.

⁴³Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin 156. maddesi: “Alelumum mekatib-i âliye talebesi bulunduğu mektep veya şubenin erkâmı huzurunda imtihan olunacak ve mekteplerinden alacakları şahadetnameleri tasdiklen Meclis-i Kebir-i Maarif tarafından rüus ita kılınacaktır.”

⁴⁴Y.A...RES. 21-17, lef 3.

Okulun başlıca geliri öğrencilerden alınacak senelik ücret, hayır sahipleri tarafından yapılan nakdî yardımlar ve Beyrut maarif şubesinden tahsis edilecek miktardan ibarettir. Ancak bu gelirlerin okulun masraflarını karşılayamaması durumunda maarif şubesi Meclis-i Maarife müracaat ederek gerekli paranın Maarif Nezareti tarafından karşılanmasını talep edebilecektir. Maaşlar her Rumî ayın bitiminde nakit olarak ödenecek, tatil günleri dışında mazeretsiz olarak okula gelmeyen öğretmenler ve memurların maaşlarından yevmiye hesabına göre kesinti yapılacaktır. Bununla birlikte iki aylık tatil döneminde öğretmenlere ve memurlara yarım maaş verilecektir.⁴⁵

Medrese-i Sultaniyede okutulacak dersler ise şunlardır:⁴⁶

Birinci Sınıf: Sarf-ı Arabi, sarf-ı Türki, Fransızca, hesap, nahv, hatt. Ayrıca rüştiye ve iptidai mekteplerinden mezun olup Medrese-i Sultaniyeye gelen ancak Kur'an-ı Kerim, ilmihal ve tecvid ve ahlak derslerinde eksikliği görülen birinci sınıf öğrencilerine bu dersler de okutulacaktır. Bu derslerin programa Meclis-i Maarif tarafından eklendiği görülmektedir.

İkinci sınıf: Sarf ve nahv-ı Arabi, Türkçe, Farsî, Fransızca, hesap, coğrafya, hat, İngilizce.

Üçüncü sınıf: Nahv-ı Arabi, mantık, Farsî, Fransızca, hesap, coğrafya, hatt, imla ve inşa ve tercüme, İngilizce, tarih.

Dördüncü sınıf: Mantık, Fransızca, cebir, hukuk (fıkıh), coğrafya, edebiyat-ı Türkiye ve tercüme, İngilizce, tarih, hikmet-i tabiiye, tarih-i tabii, kimya, hatt, resim.

Beşinci sınıf: Maani beyan-ı bedii, edebiyat, hendese, ilm-i servet, tarih, tarih-i tabii, hikmet-i tabiiye, kimya, hukuk, resim.

Altıncı sınıf: Aruz ve edebiyat, hendese, kimya, fenn-i defterî, servet, hukuk, resim, mekanik, fenn-i ziraat.

1301 (1884) tarihli Suriye Vilayet Salnamesine göre Medrese-i Sultaniyede 1883-84 eğitim-öğretim yılında 130'u birinci sınıfta 16'sı ikinci sınıfta olmak üzere toplam 146 öğrenci bulunmaktadır. Söz konusu eğitim-öğretim yılı okulun ilk senesi olmasına rağmen okulda ikinci sınıf öğrencilerinin de bulunmasının sebebi yapılan sınav sonucunda başarılı olanların doğrudan ikinci sınıfa kaydedilmiş olmasıdır.⁴⁷ 1302 (1885) tarihli vilayet salnamesine göre de yine okulun öğrenci sayısının değişmediği görülmektedir.⁴⁸ Okulun müdürü Hacı Hüsrevzade Eş-Şeyh Hüseyin Efendi'dir ve okulda on bir öğretmen bulunmaktadır. Ayrıca Medrese-i Sultaniyede bir ders nazırı, bir doktor, bir vekilharç, bir kapıcı ve on dört

⁴⁵Y.A...RES. 21-17, lef 3.

⁴⁶Y.A...RES. 21-17, lef 2; Salname-i Vilayet-i Suriye, Sene 1301, Defa 16, s.133-136.

⁴⁷Salname-i Vilayet-i Suriye, Sene 1301, Defa 16, s. 133.

⁴⁸Salname-i Vilayet-i Suriye, Sene 1302, Defa 17, s. 236.

hademe görev yapmaktadır.⁴⁹ Geceleri okulda kalıp çocukların soyunup yatmalarına ve sabahları vaktinde kalkmalarına nezaret edecek hademelerin eğer bulunabilirse hadım edilmiş kişilerden, aksi taktirde yaşını başını almış güvenilir, “erbab-ı iffet” kimselerden seçileceğine yapılan vurgu çok dikkat çekicidir.

1301 (1884) ve 1302 (1885) tarihli Suriye Vilayet Salnamelerinde “mekatib-i âliye” başlığı altında kaydedilen Medrese-i Sultaniye takip eden 1302 (1886)⁵⁰ ve 1303 (1887)⁵¹ salnamelerinde yer almaz. Bunun sebebini açıklayabilmek mümkün değildir. Ancak 1886-87 tarihli bazı yazışmalarda Medrese-i Sultaniyeden bahsedildiği görülmektedir.⁵² Bu durum salnamelerde artık yer almamakla birlikte okulun eğitim-öğretime devam ettiğini gösterir. Öte yandan Beyrut valisi Ali Paşa Beyrut’a ulaştıktan sonra Mabeyn-i Hümayun Başkitâbetine vilayetin durumunu rapor eden 2 Nisan 1888 tarihli bir yazı göndermiş burada Medrese-i Sultaniyeden de bahsetmiştir. Ali Paşa’ya göre Cebel-i Lübnan’da başta Fransızlar olmak üzere yabancılar pek çok okul açmışlar ve vatan çocukları bu okullarda eğitim görmüştür. Ali Paşa yabancı okullara karşı burada rüştiye mektepleri ve beş sene önce bir “mekteb-i sultani” açıldığını söyler. “Ne var ki” der, bu okulun öğrenci sayısı 150’yi geçmişken bir seneden beri idaresi bozulmuş ve okulda sadece 75 öğrenci kalmıştır. Halbuki bu “mekteb-i sultani” sağlam bir idareye alınırsa müslim-gayrimüslim 150-200 çocuk gündüzlü ve yatılı olarak burada eğitim alabilir. Ayrıca zaman içerisinde bir idadi mektebi açılması uygun olacaktır fakat o zamana kadar bu okul mevcut düzensizlik içinde bırakılamayacağı için idaresi şimdilik vekaleten vilayet maarif müdürüne verilmiştir.⁵³ Ali Paşa’nın sözlerinden “mekteb-i sultani” olarak bahsettiği ve 1883’te açılan Medrese-i Sultaniyenin 1888’e kadar eğitim-öğretime devam ettiği anlaşılmaktadır. Okulun idaresinin niçin bozulduğuna dair ise Paşa herhangi bir şey söylemez.

Medrese-i Sultaniyenin niçin başarısız olup kapatılmak zorunda kaldığına dair elimizde somut bilgi mevcut değildir. Bununla birlikte Ali Paşa’nın yukarıda zikredilen yazısından yaklaşık dört ay sonra Beyrut’ta da diğer vilayetlerde olduğu gibi bir idadi mektebi açılmasına karar verildiği ve öğrencilerinin dağıldığı söylenen Medrese-i Sultaniye binasının ve mahallî maarif varidatının Beyrut idadisine devredildiği görülmektedir.⁵⁴

Sonuç

Maarif-i Umumiye Nizamnamesiyle vilayet merkezlerinde açılması tasarlanan sultani mekteplerinin açılmadığına daha doğrusu buna hiç

⁴⁹Salname-i Vilayet-i Suriye, Sene 1301, Defa 16, s. 133.

⁵⁰Salname-i Vilayet-i Suriye, Sene 1302, Defa 18.

⁵¹Salname-i Vilayet-i Suriye, Sene 1303, Defa 19.

⁵²DH. MKT. 1352-77; DH. MKT. 1420-98; MF. MKT. 98-106.

⁵³Y. MTV. 31-56.

⁵⁴İ.MMS. 100-4222.

teşebbüs edilmediğine dair yaygın bir anlayış hakimdir. Ancak görüldüğü üzere Beyrut'ta 1883'te hem de Galatasaray Mekteb-i Sultanisi örnek alınarak Medrese-i Sultaniye adı verilen bir sultani mektebi açılmıştır. Medrese-i Sultaniye de Galatasaray Mekteb-i Sultanisi gibi müslim-gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın bütün Osmanlılara açık bir okuldur. Medrese-i Sultaniye bu yönüyle Tanzimat'ın kaynaşmış bir "Osmanlı milleti" inşa etme düşüncesine uygun bir eğitim kurumudur. Nitekim okulun Beyrut gibi kozmopolit bir Osmanlı şehrinde açılması da tesadüf olmasa gerektir. Medrese-i Sultaniyenin 1883'te açıldığı ve en azından beş yıl boyunca eğitim-öğretime devam ettiği arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca oldukça geniş bir dahilî nizamnamesi vardır. Bununla birlikte okulun başarısız bir proje olarak kaldığı görülür; okulun niçin başarısız olduğu konusunda somut bilgilere ulaşılamamıştır. Bu durumun en önemli sebeplerinden biri Osmanlı Arşivindeki Maarif Nezareti evrakının tamamının henüz tasnif edilmemiş olmasıdır. İleride Maarif Nezareti evrakının tasnifi tamamlandığında Medrese-i Sultaniyeye dair daha fazla ve ayrıntılı bilgiler ortaya çıkacağında şüphe yoktur. Bununla birlikte Medrese-i Sultaniyenin başarısız bir proje olarak kalmakla beraber, Beyrut'ta açılan idadi mektebine temel oluşturduğunu vurgulamak gerekir.

Kaynakça

I. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA].

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT. 1352-77; DH. MKT. 1420-98; DH. MKT. 1544-58; DH. MKT. 1592-3; DH. MKT. 1630-31).

İrade Dahiliye (İ. DH. 1095-85863; İ. DH. 1568-77).

İrade Meclis-i Mahsus (İ. MMS. 100-4222; İ. MMS. 127-5440).

Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT. 82-60; MF. MKT. 98-106).

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y. MTV. 11-1; Y. MTV. 31-56).

Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y. A... RES. 22-45; Y. A... RES. 21-17; Y. A... RES. 55-59).

II. Resmî Yayınlar

“24 Cemaziyelulâ 1286 Tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi Hakkında Mazbata”, Kazım Özalp, *Milli Eğitimle İlgili Mevzuat*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1982, s. 159-164.

“Maarif-i Umumiye Nizamnamesi”, *Düstur, I. Tertip*, Cilt II, Matbaa-i Âmire, 1289, s. 184-219.

“Mekteb-i Sultani Nizamatını Hâvi İlanname”, *Düstur, I. Tertip*, Cilt II, s. 245-248.

Islahat Fermanı, *Düstur, I. Tertip*, Cilt I, Matbaa-i Âmire, 1289, s. 7-14.

Salname-i Vilayet-i Suriye, Sene 1301, Defa 16.

Salname-i Vilayet-i Suriye, Sene 1302, Defa 17.

Salname-i Vilayet-i Suriye, Sene 1302, Defa 18.

Salname-i Vilayet-i Suriye, Sene 1303, Defa 19.

III. Telif ve Tetkik Eserler

AKYILDIZ, Ali, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*, Eren Yayınları, İstanbul 1993.

ALKAN, Mehmet Ö., “İmparatorluktan Cumhuriyet’e Modernleşme ve Ulusçuluk Sürecinde Eğitim”, *Osmanlı Geçmişi ve Günümüz Türkiye’si*, (Derleyen, Kemal Karpat), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Nisan 2005.

ALKAN, Mehmet Ö., “Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim ve Eğitim İstatistikleri, 1839-1924”, *Osmanlı Devleti’nde Bilgi ve İstatistik*, (Derleyenler: Halil İnalçık, Şevket Pamuk), T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 2000.

- Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul 2014.
- Balikhane Nazırı Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, (Hazırlayan, Ali Şükrü Çoruk), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.
- BERKES, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.
- BEYATLI, Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim, Siyâsî ve Edebî Hâtıralarım*, İstanbul 1973.
- Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri, Hatıralar-Yorumlar-Tetikler*, (Hazırlayanlar, İsmail Kara, Ali Birinci), Dergâh Yayınları, İstanbul, Haziran 2005.
- DÖLEN, Emre, *Türkiye Üniversite Tarihi I -Osmanlı Döneminde Darülfünun 1863-1922-*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009.
- Edebiyatçılarımızın Çocukluk Anıları*, (Hazırlayan, Mehmet Nuri Yardım), Çağrı Yayınları, Nisan 2016.
- ENGELHARDT, *Tanzimat ve Türkiye*, (Çeviren, Ali Reşad), Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999.
- FORTNA, Benjamin C, *Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Okumayı Öğrenmek*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Kasım 2013.
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin, “Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim ve Eğitim Kurumları”, *150. Yılında Tanzimat*, (Yayına hazırlayan, Hakkı Dursun Yıldız), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
- KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi, Cilt VII, Islahat Fermanı Devri (1861-1876)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- KOÇER, Hasan Ali, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.
- KODAMAN, Bayram, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.
- LEWİS, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, (Çeviren: Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993.
- ORTAYLI, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul, Ekim 2010.
- Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Meşhurların Okul Anıları (1870-1940)*, (Hazırlayan, Mehmet Akif Bal), Ark Kitapları, İstanbul 2003.

- ÖZALP, Kazım, *Millî Eğitimle İlgili Mevzuat*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1982.
- SAKAOĞLU, Necdet, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, Eylül 1991.
- SOMEL, Selçuk Akşin, “Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Osmanlı Eğitim Düzeninde Dönüşümler”, *Tanzimat -Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu-*, (Editörler, Halil İncalcık-Mehmet Seyitdanlıoğlu), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.
- SOMEL, Selçuk Akşin, *Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908) - İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin-*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- SUNGU, İhsan, “Galatasaray Lisesinin Kuruluşu”, *TTK Belleten*, VII/28.
- TEKELİ, İlhan, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Eğitim Sistemindeki Değişmeler”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.
- TEPEYRAN, Ebubekir Hazım, *Hatıraları, Canlı Tarihler I*, İstanbul 1944.
- UNAT, Faik Reşit, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1964.
- UŞAKLIGİL, Halid Ziya, *Kırk yıl*, (Hazırlayan: Şemsettin Kutlu), İnkılâp Yayınları, İstanbul 1987.
- ÜSTEL, Füsün, *Makbul Vatandaşın Peşinde, II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2011.
- ZÜRCHER, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

EK I: Medrese-i Sultaniyenin Dahilî Nizamnamesi (BOA. Y.A...RES. 21-17)

Beyrut'ta tesis olunan Medrese-i Sultaniyenin nizamname-i dahiliyesidir.

Fasl-ı Evvel

Birinci madde: İşbu medrese Dersaadet'te kâin Medrese-i Sultaniyeye mümasil olmak üzere her sınıf tebaa-i saltanat-ı seniyye etfalının talim ve terbiyeleriyçün tesis ve teşkil olunmuştur. Medresenin lisan-ı umumisi lisan-ı Osmanîdir. Fakat mümârese husulüne kadar sunûf-ı idadiye talebesi kendi lisanlarında tekellüm edebilirler.

İkinci madde: Alınacak talebe lede'l-ımtihan derece-i iktidarlarına göre sunûf-ı idadiyeye dahil olacaklardır. Birinci sınıfa dahil olan talebenin müddet-i tahsilîleri mütemadiyen altı senedir.

Üçüncü madde: Müddet-i tahsilîyelerini ikmal ederek medreseden çıkan şakirdana şahadetnameler verilüb istedikleri halde her türlü hıdmat-ı saltanat-ı seniyyede istihdam olunacaklar ve kısm-ı âlî derslerinden imtihanları bi'l-ıicra iktidarları sabit olursa esnânda bulunan talebe Maarif Nizamnamesinin 49. maddesi hükmünce o sene kur'asından muaf tutulacaklar ve 50. maddesinde mezkûr olduğu üzere imtihan nizamnamesinde beyan olunan imtiyazata nail olacaklardır.

Dördüncü madde: Tahsil olunacak fünûn bunlardır: Ulum-ı Arabiye (sarf-ı nahv, mantık, maânî, beyan-ı bedî', aruz). Mütemadiyen lisan-ı Osmanî ve erkânından bulunan Farişî. Lisan ve edebiyat-ı Fransevi. E'âzim-i memâlikin umum coğrafyasıyla memalik-i mahruse-i şahanenin coğrafyası. Usul-i ulum-ı riyaziye yani hesap, hendese ve cebir ve mukabele ve müsellesât. İlm-i hikmet-i tabi'iyeye ve kimya. Tarih-i tabi'. Fen defteri. İlm-i servet. Resim. Lisan-ı İngilizî. Hüsn-i hatt. Fenn-i hukuk (Fıkıh. Hukuk-ı düvel ve milel. Mecelle. Kavanin-i Adliye. Arazi Kanunnamesi). Bunlardan maada fenn-i ziraatin terakkisi için istidad-ı mahalliyeye muvafık surette bazı kütüb-i nafi'a tedarik ve talimi dahi mutasavverdir.

Beşinci Madde: Her sınıf talebe mensub olduğu millet ve mezhebin âyin ve âdâtını icraya mecbur olacağından talebe-i müsleme medreseye mahsus cami-i şerife evkât-ı hamsede devam etdirilecek ve kezâlik milel-i gayrimüsleme şakirdanı dahi mensub oldukları mabedlere gönderilecektir.

Altıncı madde: Alınacak talebenin sinni 10'dan ekall olmayacaktır ve medreseye alınan şakirdan-ı dâhilî ve her şakirdin ücreti senevî 18 aded lirayı Osmanîden ibaret olub ekl ve şurub ve masarîf-ı sairesi bunda dahildir. Fakat elbise bahasıyla çamaşurunu haricde yıkatmayan talebeden senevî 120 guruş alınacaktır. Ve ücret-i senevîye iki kıstla mart ve teşrin-i evvel ibtidalarında istîfâ olunur.

Yedinci madde: Medrese-i Sultaniyeye çocuklarını yazdırmak isteyenler be-her sene derslere kable'ş-şürû' Beyrut meclis-i maarif şubesine ve merkez-i vilayetde meclis-i maarife ve elviye-i sairede kezalik maarif şubelerine müracaatla çocukların isimlerini ve esnân ve mezheb ve pederinin isim ve şöhrat ve sıfat ve mahal-i ikametini beyan ve kayd edecekler ve birinci taksit ücretlerini dahi o vasıta ile medrese idaresine göndereceklerdir.

Sekizinci madde: Karındaş ve karındaşının oğlu ve amm ve hal oğulları derecede neseben akrabadan bulunanlara münhasır olmak üzere iki çocuk yazdıranlardan ikişer ve üç ve daha ziyade çocuk yazdıranlardan dörder lira alınacak ve hıdmet-i mürûre olmak üzere ashab-ı hayr ve servet taraflarından yazdırılacak fukara çocukları için elbise bahasından maada ale's-seviye senevî 14'er lira ücret alınacaktır ve bu misillü ashab-ı hayr yazdıracağı çocuğu tayin etmeyüb de yalnız ücretini verdiği halde kendi namına olarak medrese idaresi tarafından evlad-ı muhtâcîn talim etdirilecektir.

Dokuzuncu madde: Birinci taksiti verüb de senesi hitamına kadar bilâ-özr medreseye devam etmek istemeyen talebe her halde ikinci taksiti vermeye mecburdur. Hafazan Allahu Teala talebeye bir keyifsizlik ârız olursa medrese emr-i tedavisine sa'y ve gayretle beraber derhal familyasına haber verilecektir.

Onuncu madde: Talebenin vürudunda mevcudatı defter-i mahsusuna bade'l-kayd medreseye teslim olunacak ve talebenin üzerinde ziyade akçe ve zî-kıymet eşya bulunmayacaktır.

On birinci madde: Mülakat odası şakirdanın evliyâ ve akrabasına her hafta cuma günleri Cuma Namazı vaktinden maada açıktır. Fakat esbab-ı mucibe ve mübrem üzerine talebeden birini görmek isteyen veli ve akraba medrese müdürüne müracaatla izin istihsal edebilirler.

On ikinci madde: Fukara çocuklarından maada her talebe medreseden alacağı kitapların bahasını ve fersûde eylediği takdirde tamir masrafını ve gerek medresenin ve gerek diğer talebenin kitap ve sair eşyasını zayi veya telef eylediği sair şakirdanın şahadeti veya medrese memurlarının malumatıyla tebeyyün ederse kıymetini verecektir.

On üçüncü madde: Esbab-ı nezâfetden olan hamam ve levazım-ı saire mevcut olduğundan harikulade ve zaruri bir sebep olmadıkça talebenin medreseden hurucuna ruhsat verilmeyecektir.

On dördüncü madde: Lüzumuna göre tenezzüh için talebe suret-i muntazamada harice çıkarılıb gezdirilecektir.

Fasl-ı Sani

On beşinci madde: Medresenin bir müdürü ve sunûf-ı idadiyesi için on muallimi olub lede'l-hâce bir de muavin tayin olunacaktır. Muallimîn-i

mumaileyhim yedlerinde şahadetnamesi bulunan ve medaris-i muntazamada sebki-hidmetle mücerreb olan zevatdan intihab olunacağı misillü işbu sunûf-ı idadiyeden bi'l-ımtihan ilerüde sunûf-ı âliyeeye terakkî edecek talebeye tedrisi mukarrer olan ulum-ı âliye için lüzumu nisbetinde muktedir ve müstevfi maaşlı muallimler celb ve tedarik olunması mukarrerdir.

Müdürün Vazifesi

On altıncı madde: Medresenin umur-ı idaresi müdüre ve müdürlüğe aid vazifenin umur-ı tahririyesi bir kâtibe muhavveldir.

On yedinci madde: Müdür muallimlerin vezaif-i talimiyelerinden maada gerek muallimlerin ve gerek sair memur ve hademenin vaktiyle gelüb gitmelerine ve umur-ı memurelerine devam edip etmediklerine ve medresenin nezafetine ve at'imenin suret-i sarf ve tabhına ve talebenin yatak odalarının nizam ve intizamına ve vakt ve zamanıyla yatub kalkmalarına ve varidat ve masarifatın suret-i ahz ve sarfına velhasıl küllî ve cüz'î kâffeten umur-ı idaresine nezaret edecek ve bunlardan dolayı maarif şubesine karşı mes'ûl olacaktır.

On sekizinci madde: Muallimlerden birinin vazifesince bir kusur ve tekâsülü ve yahut hilaf-ı nizam bir hal ve hareketi vukuunda müdür keyfiyeti bi't-takrir maarif şubesine ihtara mecburdur.

On dokuzuncu madde: Vekilharc, aşçı, ser-hademenin bir kusurları vukuunda müdür tarafından kendilerine tenbihat-ı lazime icra olunarak ısgâ etmedikleri veya tekerrürü halinde esbab-ı mucebesini göstererek tebdillerini maarif şubesinden talep edecektir. Bunlardan maada hademe ve bevâblardan birinin vazifesince bir kusuru, ser-hademe veya vekilharc tarafından ihtar edildiği veya suret-i âherle ihtar olunduğu halde kabahatinin derecesine göre bidâyeten tevbih ve tekdir icabı takdirinde tebdil edüb keyfiyeti tahriren maarif şubesine bildirecektir.

Yirminci madde: Müdür dört defter tutmağa mecbur olup bunların birincisi esas defteridir. Gelen talebenin isim ve şöhret ve pederi ismi ve eşya-yı mevcudesi ve tarih-i duhulü ve hangi sınıfa mukayyed idüğü ve mikdar-ı ücreti kayd olunacak ve hesab-ı cârî hanesine dahi talebenin masarif-ı sairesi tarihleriyle yürüdülecek ve esbab-ı mucibesi mülahazat hanelerinde gösterilecektir. İkincisi varidat ve masarifat defteridir. Medreseye alınan eşya, erzak ve saire esmânî ve maaşat be-her ay ibtidasında müdürü tarafından şubeye verilecek defter üzerine kendüsüne i'tâ olunacağından cinsi ve tarihiyle defter-i mezkurda kayd olunacak ve mukabiline cihet-i sarfi gösterilüb ashabından senedatı ahz ile nezdinde hıfz edilecek ve her üç ayda bir kere icmal muhasebesi yapıp senedat-ı mezkûreyi rabt ederek şubeye verecek ve mukabilinde ilmühaber alacaktır. Üçüncüsü muharrerat defteridir. Bunda şubeye ve iktizasına göre muallimlere idareden dolayı sıra numarası altında yazacağı takârîr ve saire kayd olunacağı gibi

hademe ve saireye şifahen vukubulan tenbihat ve ihtararı dahi derc edecektir. Dördüncüsü 27. maddede gösterilen devam defteridir. İşbu defter 27. maddede gösterildiği üzere ders nazırı nezdinde bulunacaktır.

Muallimlerin Vazifeleri

Yirmi birinci madde: Muallimler merbut cedvelde esamisi gösterilen kütüb-i müntehabeden memur oldukları ulum ve fünunu evkat-ı muayyenesinde bilâ-te'hir talim edecekler ve eyyâm-ı tatiliyeden maada her gün medresede bulunmağa mecbur oldukları misillü vakt-ı tatilin gayrisinde sıla ve suret-i âherle başka mahalle gitmek üzere istizân isteseler bile ruhsat verilmeyecektir.

Yirmi ikinci madde: Muallimler başka hıdmette bulunamayacakları misillü vakitleri müsaid olsa dahi diğer medresede veya haricde tedris edemeyecektir.

Yirmi üçüncü madde: Maarif şubesinin re'y ve tensibiyle tayin olunan ders nazırı talebenin zabt u rabtına ve muallimîn ile hüsn-i imtizacları esbabının istihsaline ve derslerin güzelce okutdurulub talebeye tefhim edilmesine dikkat ve nezaret edecektir.

Yirmi dördüncü madde: Nazır bilcümle talebe hakkında hüsn-i muamele edüb dersine devam etmemesinden veya rüfekâsı beyninde hilaf-ı edeb bir muamelesinden dolayı ta'ziri icab etdiği suretde dahi lisan-ı münasible icra ederek hiçbir halde anif ve şiddet göstermesi caiz olmayacaktır. Fakat üç defa ta'zir olub da mütenebbih olmayan ve yahut bir büyük kabahat-mürtekeb olmasından dolayı tardı lazım gelen talebenin ahvalini encümen-i muallimîne bildirmeğe mecbur olacaktır.

Yirmi beşinci madde: Şakirdan teneffüs esnasında ve beytütetlerinde hilaf-ı marzî bir gûne hal ve hareket vuku bulmamasına nezaret ve dikkat olunacaktır.

Yirmi altıncı madde: Şakirdan beyninde bir nizâ' zuhurunda nazır beynlerini islah edecek ve mümkün olmadığı suretde encümen-i muallimîne bildirecektir.

Yirmi yedinci madde: Gerek Arabî muallimi ve gerek muallimîn-i saire derse şürû'dan mukaddem bi'l-münâdiye talebeye ders-ı sâbıkdan îrâd edeceği sualler üzere a'lâ ve evsat ve ednâ itibariyle derece-i istidadlarını ve vukubulan tenbihatını mâh-be-mâh icra edecekleri imtihanların hûlasasını velhasıl talebenin kâffe-i ahval ve harekâtını mübeyyin verecekleri jurnaller nazır nezdinde bulunan devam defterine derc edilecektir.

Encümen-i Muallimîn

Yirmi sekizinci madde: Müdür ve nazır ve muallimlerden mürekkebe olub tatil günü be-her hafta bir defa müdürün riyaset-i tahtında ictima' edecektir.

Yirmi dokuzuncu madde: Derun-ı medresede olan vuku'at-ı mühimme ve talebenin devam defteri tezekkür ve tedkik ve muallimler tarafından verilerek ihtarnameler kıraat olunarak medresece ıslahata lüzum görülen ahval maarif şubesine ba-mazbata bildirilecek ve encümenin kâffe-i malumatı bir defterde derc olunacağı gibi medresenin demirbaş ne kadar eşya ve âlât ve edevât-ı ilmiye ve kütüb ve mefruşat ve sairesi varsa sebt olunub zîri müdür ve nazır ve muallimîn tarafından temhir olunacak demirbaş defteri şube nezdinde hıfz olunacaktır.

Hademe

Otuzuncu madde: "Vekilharç" müdür tarafından kendüsüne zimmetle teslim olunan erzakı kilerde hıfz edüb mukannenât her ne ise sabahleyin aşçıbaşıya teslim ederek defterine kayd eyleyecek ve erzak-ı mukanneneden maada alınması lazım gelen müteferrikanın bir pusulası yazılıb müdür dahi ba'de'l-istizân iştirâ ederek günü gününe pusulası müdüre verilecek ve zîrini ba'de'l-imza akçesini müdürden alup ashabına i'tâ edecektir.

Otuz birinci madde: Erzak ve eşyanın telefinden ve lüzumu nisbetinden ziyade sarf olunmasından dolayı vekilharç mes'uldür.

Otuz ikinci madde: "Aşçıbaşı" müdürden alacağı talimat üzerine öğle ve akşam ta'amlarıyçün pişireceği ikişer türlü yemeğin vaktiyle ve suret-i matlubede tabh ve i'tâsına ve mutfağın nezafetine ve alacağı erzak ve eşyanın telef ve serefden vikâyesine ve kendisine teslim olunan evânî-i nühâsiye ve sairenin muhafazasına mecbur olub hilafı halde kaviyyen mes'ul olacaktır.

Otuz üçüncü madde: "Ser-hademe" müdürden alacağı emir üzerine vazifesini bizzat îfâya mecbur olduğu gibi hademedden her birlerinin memur olduğu işi ve vakt ve zamanıyla îfâ edüb etmediğini görüb gözetecek velhasıl hademenin vazifelerince kâffeten ahvalinden mes'ul olacaktır.

Otuz dördüncü madde: "Hademe" iki kısım olub bir kısmı bulunabildiği halde tavâşîdir. Bulunamadığı suretde sinnen ve hâlen san'aten emniyet ve vüsûka ve itimada şayan olan erbab-ı iffet ve istikametten olacaktır. Bunlar geceleri talebenin soyunub yatmalarına ve sabahleyin vakt-i muayyenede uyandırılıb iktiza eden hizmetlerine bakacak ve geceleri dahi bi'l-münâdiye yatak odalarını dolaşub çocuklar yatdıktan sonra yekdiğeriyle lakırdı etdirilmemesine ve hasbe'l-lüzum kalkan olursa beraber bulunub yine yatağına yatırmasına ve hasılı sabaha kadar talebe nezaret-i mütemadiye altında tutularak medresenin nizam ve talimatına muhalif hiçbir hal ve

hareket vuku bulmamasına ikdam ve gayret edecekler ve şayet yolsuz bir hareketde bulunan talebe bulunursa ale's-sabah nazıra malumat vereceklerdir. Gündüz dahi gerek bunlar ve gerek hademe-i saire abdest alub bozarlarken ve edâ-yı salât esnasında ve derslane ve mütalaahanelerde ve hamamda talebenin evzâ' ve harekâtına dikkat edecekler ve meşhûdlarını nazıra ifade edeceklerdir. İkinci kısım hademe mektebin silinip süpürülmesine ve kandillerinin yapılmasına ve yemek vaktinde talebeye hıdmete ve sofranın kurulup kaldırılmasına velhasıl müdürden serhademeden alacakları evâmîr ve tenbihatın derhal icrasına memurlardır. Bunlardan birisi sofracı tayin olacağı cihetle sofa odasında bulunacak tabak ve sair mevcudatın temiz tutulup izâ'a ve telefden vikayesine hıdmetsi edeceğinden her birisi kendi ef'al ve harekâtından mes'ul ve mu'âteb olacaktır.

Otuz beşinci madde: "Bevvâb" daima kapu önünde durup talebenin harice çıkmasına ve haricden ötekinin berikinin vakitli vakitsiz medreseye girmesine asla müsaade etmeyecektir. Fakat müdüre bir ifade-i mahsusa zımında gelen şahsın bade'l-istizân duhulünde beis yoktur. Talebeden çıkmak isteyenleri men' ile beraber hangileri ise isimlerini müdüre bildirecektir.

Şakirdan

Otuz altıncı madde: Talebenin ismi deftere kayd olunduktan sonra işbu nizamname layihası ahkâmına mütâba'ata mecburdur.

Otuz yedinci madde: Talebe gerek medresede ve gerek haricde yekdiğeriyle hüsn-i imtizac edüb mugayir usul ve âdâb-ı hâl ve hareketden ictinâb edecekler ve müdür ve nazır ve muallimîne riayet-i mahsusada bulunub tenbihat ve ihtarat-ı vakı'alarına her halde itaat edeceklerdir.

Otuz sekizinci madde: Talebe umumen müsâvât üzere olup derece-i istidâd ve hüsn-i hareketleri muceb-i temeyyüz olacaktır.

Otuz dokuzuncu madde: Muallimlerin derslaneye duhullerinde talebe kıyam edüb muntazır-ı selam olacakları misillü ders haricinde dahi muamele-i ihtiramiyede bulunacaklardır.

Kırkıncı madde: Talebe-i müsleme evkat-ı hamseyi medrese camiinde cemaatle eda edeceklerdir.

Kırk birinci madde: Talebe temiz ve münasib heyet ve kıyafetde gezecekleri gibi her sene imtihanlarında isbat-ı liyakat etdikçe üst tarafındaki sınıfa terakkî edecek. Kendi sınıfında mümtaz olan talebeye âfide gösterileceği vechle münasib suretle mükafat dahi edilecektir.

Kırk ikinci madde: Talebe okuyacakları derslere dikkat edecekler ve teneffüs vaktinde bile medresede sigara içmeyeceklerdir ve ders esnasında gayet edibâne oturub muallim tarafından hangisine sual îrâd olunursa yalnız

o cevap verib diğeri bir şey söylemeyecektir. Şakirdandan birisi derste bir müşkili bulunduğu halde hitâm-ı dersde şifahen veya tahriren muallimine müracaat edebilecektir.

Kırk üçüncü madde: Gerek muallimîn ve gerek ders şerikleri hakkında hiçbir vechle ta'rîz ve istihfâfi mutazammın hâl ve hareket vukuu memnu' olacağı gibi her talebe diğeri sınıflar dersini istima'a gitmesi caiz olmayacaktır.

Kırk dördüncü madde: Talebe medrese ebniyesine ve gerek edevât ve müstemilâtına îrâs-ı hasar eylediği halde kendisine veya velisine tazmin etdirilecek ve lede'l-iktiza te'dib dahi kılınacaktır. Talebeden birisi diğeri hakkında tecâvüzî halde bulunursa mukabeleye bi'l-mislihi kalkışmayub muallimlere veyahut nazır efendiye şikayetle ihkâk-ı hakk edilecektir.

Mücâzât

Kırk beşinci madde: Az çok ukûbât-ı cismaniye memnûdur. Fakat dersine çalışmayan veyahut kuvvetle ve fiilen rûfekasına hüsn-i muamelede bulunmayan talebe iktizasına göre ta'zîr ve takdir olunur. Bundan büyük kusur ve kabahati vuku bulanlar 24. madde mucebince muamele olunacaktır.

Mükafât

Kırk altıncı madde: Derslerine layıkı vechle devam eden ve hüsn-i hal ve hareketde bulunan talebe sınıfının birinci mevkilerinde bulunacağı gibi üç ay bu hal üzere devam edenlerin hüsn-i hali nazır tarafından rûfekası içinde alenen takdir ve tahsin olunur ve altı ay bu suretde harekete devam eden talebeye dahi 27. maddede gösterilen devam defterinin tedkiki encümen-i muallimînin tensibi üzerine maarif şubesi namına matbu' tahsinname verilir.

İmtihan

Kırk yedinci madde: İmtihan iki nev'dir. Birinci sınıf imtihanıdır ki her sene talebenin bir sınıfdan diğeri sınıfa nakli zamanında icra olunur. İkincisi medrese imtihanıdır ki Medrese-i Sultaniyenin hitam-ı müddet-i tahsiliyesinde icra olunur. Bundan başka 51. maddede muharrer olduğu üzere bir de mükafat imtihanı vardır.

Kırk sekizinci madde: Sınıf imtihanları medrese muallimleriyle maarif şubesinden memur edilecek a'za ve maarif-mendan ahaldiden münasib birkaç zat huzurunda icra olunur ve yedlerine sınıf şahadetnamesi verilir.

Kırk dokuzuncu madde: Medrese imtihanları kezalik medrese muallimleriyle meclis-i maarif şubesi heyet ve erkân-ı memleketden bazı zevat ve medaris-i âliye-i saire erkânından iktiza edenler huzurunda icra olunarak yedlerine medrese şahadetnamesi verilir ve işbu şahadetnameler maarif-i umumiye nizamnamesinin 156. maddesi hükmünce Meclis-i Kebir-i

Maarif tarafından ba'de't-tetkik lazım gelen rüusları i'tâ buyurulmak üzere Maarif Nezaret-i celilesine takdim olunur.

Elliinci madde: İmtihan rüusuna nail olan talebe 3. maddede gösterilen imtiyâzâta mazhar olur.

Elli birinci madde: Her sene-i tedrisiyenin tatil zamanından yirmi gün evvel Medrese-i Sultaniyenin sunûf-ı idadiye ve âliye talebesinin müsta'idânından intihab olunan şakirdan sınıflarına göre birer odaya konulub kendilerine verilecek bir meseleye dair bir risale kaleme aldırıldıktan sonra mahsus bir imtihan komisyonunda muayene olunub hangileri kabul olunursa sahiblerinin derecesine göre mükafat verilmek üzere vali-i vilayetin ve bulunmadığı halde mutasarrıfın taht-ı riyasetinde olarak Meclis-i Maarif şubesi ve hükümet-i mahalliye memurları ve talebenin peder ve akrabası ve ahaliden zevat-ı mutebereden mürekkeb bir cemiyet-i resmiye tertib edilecek ve mazhar-ı mükafat olacak şakirdanın isimleri cehren okunarak nail oldukları mükafat kendilerine i'ta olunacaktır.

Elli ikinci madde: 41. maddede gösterildiği üzere sınıf imtihanlarında kesb-i imtiyaz eden talebeden 46. maddede muharrer olduğu vechle yedlerinde tahsinmeleri bulunanlara ve bâlâdaki maddede gösterilen imtihan-ı mahsusda nail-i mükafat olan talebeye verilecek hedâyâ ve mükafatın tahsisi ve takdiri maarif şubesine aittir.

Medresenin Umur-ı Maliyesi

Elli üçüncü madde: Medresenin varidatı talebeden alınacak ücret-i seneviye ile bazı ashab-ı hayr ve müberrât taraflarından Medrese-i Sultaniye mahsus olmak üzere verilen îâne-i nakdiye ve adem-i kifayeti takdirinde maarif şubesi varidatından tahsis olunacak miktardan ibaret olub lede'l-iktiza maarif şubesi Meclis-i Maarife müracaatla Maarif Nezaret-i celilesinden isti'âne edebilir.

Elli dördüncü madde: Varidat-ı mezkûre maarif şubesi sandığında hıfz olunur ve âtîde gösterileceği vechle sarf olunarak şube-i mezkûrenin sene-i muhasebesinde başkaca muamelatı gösterilir.

Elli beşinci madde: Talebeden alınacak ücretler etfâl-i fukara talim olunmak üzere verilecek ücurâtın cihet-i uhrâyâ sarfı caiz olamayacaktır.

Masarıfât

Elli altıncı madde: Muallimîn ve hademe maaşatı me'kûlât esmânî ve edevât ve eşya-yı saire bedelâtı ve medresenin tamirat-ı cüz'iyesinden ibaretdir.

Elli yedinci madde: Maaşlar her şehr-i Rûmî hitamında nakden ve fiyat-ı miriyesiyle verilir. Fakat eyyam-ı tatiliyeden maada günlerde bilâ-özri sahih gelmeyen muallimîn ve memurînin kıstü'l-yevm hesabıyla

gelmedikleri günlerin hissesine isabet eden miktar tevkîf olunur ve kezalik iki ay müddet-i tatiliyede nısf maaş verilir.

Elli sekizinci madde: Me’kûlâtdan yağ, lahm, pirinç misillü külliyyetle mübâya’ası lazım gelen erzakın evvela tedarik olunacak numunesi vechle müdür ve Meclis-i Maarif şubesinde bi’l-münâdiye tayin olunacak encümen marifetiyle münâkasa suretiyle fiyatı kararlaştırıldıktan sonra iktizasî bâ-mazbata şubeye bildirilip oraca da bir kat daha tedkik olunduktan sonra mübâya’ası icra olunur.

Elli dokuzuncu madde: Me’kûlâtdan sebze ve meyve ve bu gibi yevmi mübâya’ası iktiza eden şeyler müdürden alacağı emir üzerine vekilharç tarafından mübâya’a olunur ise de bunların gerek nefâset ve gerek fiyatınca tedkikat-ı daime icrası müdüre ait olacağı gibi verilecek defterleri şubece dahi tedkik olunur.

Altmışınca madde: Eşya ve edevât-ı mevcude memurîn ve hademeye zimmetle teslim edilmiş olacağından bunların muhafazasında mübâlâtsizlik vukuundan dolayı vukua gelen hasar her halde fâiline aid olub fakat kimsenin sun’-ı taksîri olmaksızın kazazede olan ve tamir ve termîme muhtac bulunan eşya ve edevâtın tecdidî ve tamiri müdür tarafından şubeye bildirildikten sonra icra olunur. Ancak nihayet şehri yüz guruşa kadar olan eşya ve tamirat-ı cüz’iye masarısını icraya müdür mezundur.

Altmış birinci madde: Tecârib-i vâkı’a üzere işbu nizamnamenin ta’dil ve ıslahı maarif şubesine aid olduğu gibi vuku bulacak tadilatın icrası Maarif Nezaret-i celilesinden istîzâna mütevakıf olacaktır.

Fî 1 Nisan 99 [13 Nisan 1883].

Mühür (Medresetü’s-Sultaniye fi Beyrut).

EK II: Medrese-i Sultaniyenin açılmasıyla ilgili Sadrazam Said Paşa'nın Mabeyn-i Hümayuna Gönderdiği Arz Tezkiresi (BOA. Y. A... RES 21-17)

Devletlü efendim hazretleri

Beyrut'da tesis ve teşkil olunuş olan Medrese-i Sultaniyenin nizamât-ı dâhiliyesini mutazammın mahallince bi't-tanzim Suriye vilayetinden tısyar olunmuş olan layiha ile ders cedvelini Meclis-i Maarifde bi't-tedkik irsal kılındığına ve teferruatına dair Maarif Nezaret-i celilesinin tezkiresi takımıyla arz ve takdim kılındı. Mütalaasından müsteban olduğu üzere medrese-i mezkûrenin tesis ve küşadı emrinde sarf-ı ikdam etmiş olan Beyrut naibi faziletlü Cemaleddin Efendi dahi bu tarafa i'zâm kılınmış olduğundan mumaiyleh hazır olduğu halde mezkûr layiha ve ders cedveli Meclis-i Maarifce lede't-tedkik bunlar iktiza-yı hal ve mevki'e tatbiken tertib kılınmış olduğu gibi Kur'an-ı Kerim ve ilmihal ve kısas-ı enbiya talim ve kıraat etdirilmesi dahi cedvel-i mezkûra buraca ilave edildiği ve bu medresenin hamiyet-mendan memurîn ve ahali îânetiyle meydana gelüb masarîfı için dahi peyderpey akar tedarikine gayret olunmakta ise de medresenin leyli olması ve şakirdanından senevî ikişer bin guruş derecesinde ücret alınması nizamı iktizasından bulunmasıyla fukara güruhu bunu te'diyeye muktedir olamayacaklarına binaen bazı ağniyâ birer ikişer çocuk ücreti i'tasıyla etfâl-i fukarayı yazdırmakta olmalarına nazaran mezkûr medresenin idame-i idaresini ve herkesin şevk ve gayretini mucib olmak üzere canib-i saltanat-ı seniyyeden dahi îâne buyurulması muvafık-ı şan-ı mekârim-unvan-ı hazret-i hilafet-penâhî olacağı beyanıyla muhacirîn eytamından on nefer çocuk irsaliyle bunların ücreti olarak yirmi bin ve îâne olmak üzere dahi yirmi bin guruşdan medrese akarı hadd-i kifaye vasıl oluncaya kadar maarif veznesinden senevi kırk bin guruş itası meclis-i mezkûrda tezekkür olunduğu ve mahal-i mezkûrda muahharan teşkil olunan iki aded inas mektebinin küşadını müteakiben benât-ı İslamiyeyi terbiye etmek üzere evvelce açılan İngiliz mekteblerinin metruk ve muattal kalmış olduğu gibi bi-mennihi teala medresenin dahi o yolda tesirat-ı hayriyyesi görüleceği beyanıyla icra-yı iktizasını için mezuniyet talep olunmuş olmağla ol babda her ne vechle emr ü ferman-ı hümayun-ı hazret-i şehinşahi şeref-sünuh ve sudur buyurulur ise infaz-ı mantuk-ı münifine ibtidar edileceği beyanıyla tezkire-i senaveri terkim olundu efendim. Fî 18 Şevval 300 ve fî 9 Ağustos 99.

Said.

EK III: Medrese-i Sultaniyenin açılışıyla ilgili Es-Seyyid Ahmed Hamdi'nin Yazısı (BOA. Y.MTV. 11-1)

Mabeyn-i Hümayun Başkitabet-i celilesine

Devletlü efendim hazretleri

Saye-i maarif-vaye-i hazret-i padişahîde Beyrut'da küşadı evvelce arz olunan Medrese-i Sultaniyenin suret-i idaresiyle şurut-ı esasiyesini ve muamelat-ı saireyi havi Beyrut Meclis-i Maarif şubesi tarafından bi't-tanzim tab' ve temsil olunub elviye-i mülhaka ve bazı vilayat-ı mücâvereye gönderilen ilannamelerin çend nüshası leffen takdim olunmuş ve medrese-i mezbure orada bulunan medaris-i ecnebiyeye karşı efrad- umumiye ve bilhassa evlad-ı İslamiye için dâhili bir medrese-i sultaniye olub asr-ı hümayun-ı hazret-i hilafet-penahide ol vechle tesis ve küşadı veli-nimet-i bî-minnetimiz padişah-ı mufahham ve şehinşah-ı muazzam efendimiz hazretlerinin nev-be-nev meşhûd ve uyûn-ı mübâhât olan muvaffakiyat-ı celile-i cenab-ı hilafet-penahileri cümle-i cemilesinden bulunmuş olmağla ol babda emr ü irade hazret-i men lehü'l-emrindir. Fi gurre-i Cemaziyelahire sene 300 ve fi 27 Mart sene 99.

Mühür (Es-Seyyid Ahmed Hamdi)

EK IV: Beyrut Mekteb-i İdadisinin Açılması ve Medrese-i Sultaniye Binasının İdadiye Devredilmesine Dair Maarif Nazırı Münif Paşa'nın Yazısı ve Meclis-i Mahsus Kararı (BOA. İ.MMS. 100-4222, lef 1, lef 2)

Ehemmiyet ve nezaret-i nezaket-i mevkiyası cihetiyle vilayat-ı sairede olduğu gibi Beyrut'da dahi bir mekteb-i idadiye tesisi lazımeden görülmüş ve bunun için müceddeden ebniye inşasına hacet olmayub mukaddema iki yüz şakird istiabına kâfi olmak üzere inşa ve küşad olunub muahharan talebesi dağılmış olan Medrese-i Sultaniye ebniyesinin buna tahsisi tensib kılınmıştır. Vilayet-i müşarünileyhanın maarif varidatından mahallî hissesi altı yüz bin guruş olup bunun iki yüz elli bin guruşunun işbu mekteb-i idadiyeye ve küsurundan yüz bin guruşun dahi (...) sancağında yapılması lazım gelen idadiye mektebine tahsisi vilayet-i müşarünileyha ile bi'l-muhabere kararlaştırılmıştır. Mekteb-i mezkûra şimdiki halde meccanen elli şakird kabul olunub bundan başka münasib ücretle şakird alınması dahi mukarrerdir. Ber-minval-i muharrer mahallî hissesi olan mezkûr altı yüz bin guruşdan senevî iki yüz elli bin guruşunun işbu Beyrut Mekteb-i İdadisine sarfına mezuniyet itası hususuna himem-i aliyye-i sadaret-penahilerinin sezavar buyurulması babında emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir. Fi 8 Zilkade sene 305 ve fi 5 Temmuz sene 304.[17 Temmuz 1888]

Nazır-ı Maarif Münif

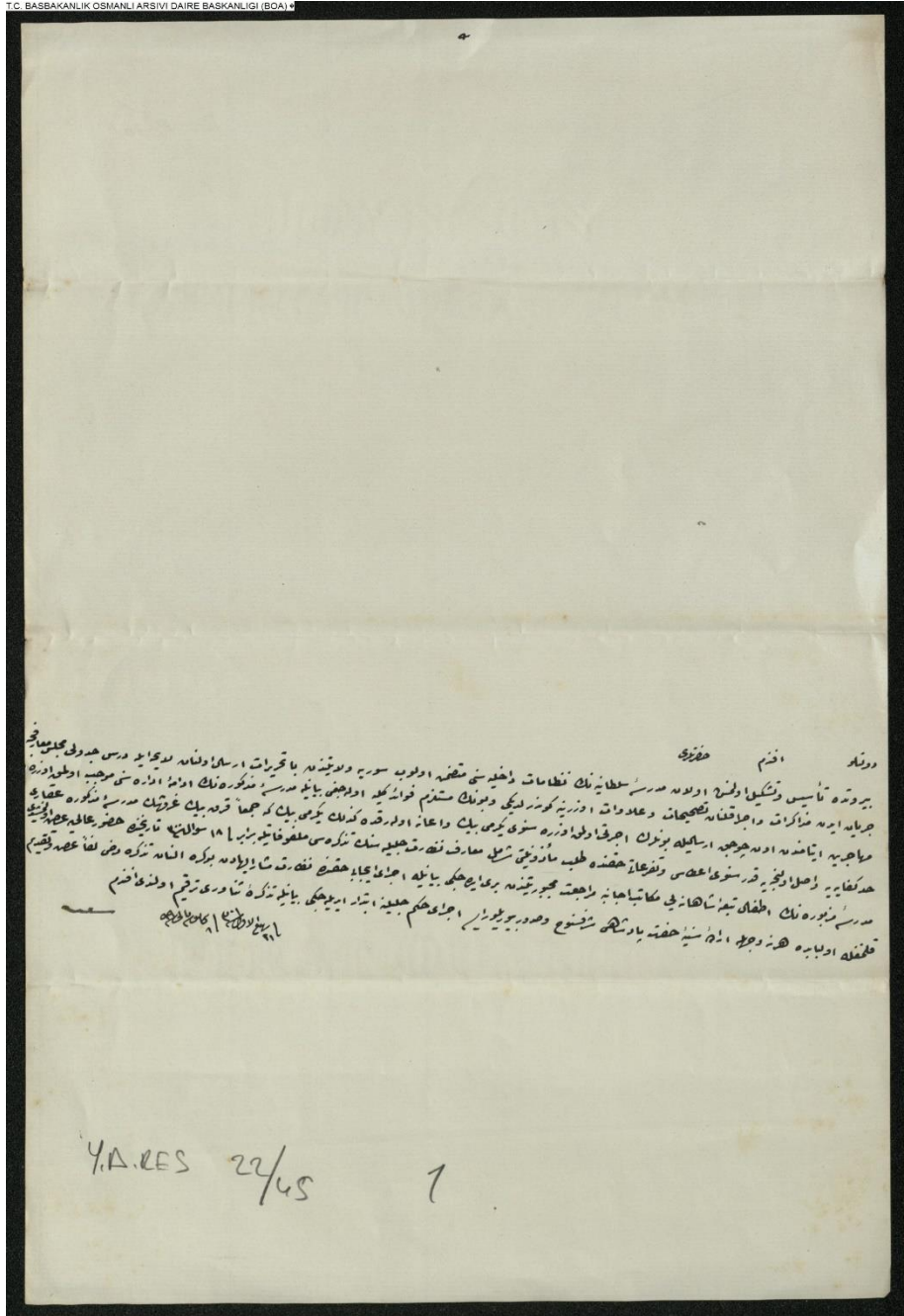
Bâbîâli, Meclis-i Mahsus

Maarif Nezaretinin miyane-i bendeganemizde kıraat ve mütalaa olunan takririnde vilayat-ı sairede olduğu gibi Beyrut'da dahi bir mekteb-i idadi tesisi lazımeden olmasıyla mukaddema iki yüz şakird istiabına kafi olmak üzere inşa ve küşad olunub muahharan talebesi dağılmış olan Medrese-i Sultaniye ebniyesinin buna tahsisi ve Beyrut vilayetinin maarif varidatından mahallî hissesi olan altı yüz bin guruşdan senevî iki yüz elli bin guruşun mezkur mektebe sarfi hakkında taleb-i mezuniyet olunmuş ve suret-i iş'ar mukteza-yı mevki ve maslahata ve karar ve emsaline muvafık olmakla beraber tahsisi gösterilen akçe dahi mahallî maarif hasılatından tesviye edileceği cihetle ber-muceb-i iş'ar ifa-yı muktezası hususunun nezaret-i müşarün-ileyhaya havalesi müttehiden bi't-tezekkür mezkur takrir leffen arz ve takdim kılınmış ise de kâtibe-i ahvalde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir. Fi 30 Zilkade sene 305 ve fi 27 Temmuz sene 304. [8 Ağustos 1888]

İmzalar: Sadrazam, Hariciye Nazırı, Dahiliye Nazırı Münir Paşa (namizac), Bahriye Nazırı, Serasker, Şura-yı Devlet Reisi Arifi Paşa (bulunamadı), Şeyhülislam, Amedi-i Divan-ı Hümayun, Sadaret Müsteşarı, Maarif Nazırı, Ticaret ve Nafia Nazırı, Evkaf-ı Hümayun Nazırı, Maliye Nazırı, Adliye Nazırı.

EK V: Medrese-i Sultaniyenin Açılış Sebebinin Açıklayan Belgelerden Biri (BOA. Y.A. RES. 22-45)

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

دوئلہ قلم حضرتی
 بیرونہ تاسیس و تشکیل و ترقی اولادہ مدرسہ سلطانیک نظامت لایفیدسی مشفقہ اولوبه سورم و لایفیدنه باقرات ارسال اولانده لایفیدسی مدرسہ حدوقی کیمیا
 جریایه ایرمه مذاکره و احوالقاہ نصیحتات و عدواته اوزرینه کوزرلیکی دولتیک مستدم خوانیکله اولوبه بیایم مدرسہ مذکورہ نیک اولما اوزره سی مرید اولوب اولدور
 میا حیریه ایامنده اولدو هرجهه اسامیله بونیک اچری اولدو اوزره سولی کیمی بیک واعانه اولدورقه کدک کیمی بیک کوجما قره بیک غوثیک مدرسہ مذکورہ عقیای
 حدوقیایه اولدو ایچریه قدر سولی اعطاس و نفعیله خنده طیب مادونیک سئل معارف نفعه قدر حلیه سنک نکره سی مضر فایده بولر ۱۸ سولایه تا یخنده هر حالده عیالده اولدو
 مدرسہ مذکورہ نیک اطفال تیسرک اهانلی مکاتبه جانیه راحت مجوریتنه بری ایچکی بایله اولدو ایچکی بایله نکره ساری قریم اولدو ایچکی
 قطفله اولدورده هر دوچ اولدو سینه خفته باره هر شیوع و حدور بولر ایچکی اولدو ایچکی بایله نکره ساری قریم اولدو ایچکی

Y.A.RES 22/45 1

EK VII: Medrese-i Sultaniye Ders Programı (BOA. Y. A. RES. 21-27)

Medrese-i Sultaniye Şifalıları ile İlgili Bilgilerin Özeti

İkinci Şifalıları			İkinci Şifalıları			İkinci Şifalıları			İkinci Şifalıları		
Medrese	İsma Saniye	İsmail Saniye	Medrese	İsmail Saniye	İsmail Saniye	Medrese	İsmail Saniye	İsmail Saniye	Medrese	İsmail Saniye	İsmail Saniye
Medrese-i Sultaniye	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları
	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları
	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları
	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları
	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları
	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları
	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları
	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları	Şifalıları

Y.A.RES. 21/27

2